

Aleksandra Wójcik

**ZBIORY BIBLIOTEK INSTYTUTU MATEMATYKI,
INSTYTUTU FIZYKI ORAZ WYDZIAŁU CHEMII UMCS
JAKO WARSZTAT BADACZA
I DYDAKTYKA Z ZAKRESU NAUK ŚCISŁYCH**

W bibliotekach zakładowych, o których mowa w tym opracowaniu, najcenniejsze (zwane dewizowymi) nabytki – to własność Biblioteki Głównej, która przekazuje je jako depozyty. W ostatnich latach coraz więcej książek, a także niektóre czasopisma wydawane na zachodzie, biblioteki kupują za pieniądze instytutów bądź wydziałów. Przykładem tego w Bibliotece Instytutu Matematyki niech będzie 10-tomowa *Encyclopaedia of Mathematics*, wydana przez Kluwer Academic Publishers w Dordrechcie w latach 1988–1994 oraz czasopismo abstraktowe „Mathematical Reviews”, wydawane przez American Mathematical Society.

We wszystkich bibliotekach bazą wykorzystywaną przez wszystkich użytkowników są encyklopedie oraz różnego rodzaju słowniki i bibliografie. W naukach ścisłych podstawowym typem bieżącej bibliografii analitycznej są czasopisma abstraktowe. Zawierają one same streszczenia artykułów i książek z danej dziedziny wiedzy, które ukazały się drukiem.

Najwięcej prac z zakresu nauk ścisłych jest publikowanych w czasopismach naukowych, a ponieważ czas ich wydruku może być nieraz długi (zależy to od redakcji danego czasopisma), wiele instytutów powiela prace swych pracowników w formie tzw. preprintów, które informują zwykle, że praca została przesłana do druku w takim to a takim czasopiśmie. Dopiero po wydrukowaniu publikacji recenzenci czasopism abstraktowych otrzymują teksty prac do krótkiego ich streszczenia. Pracownicy naszego Uniwersytetu też są autorami takich not bibliograficznych. W Instytucie Matematyki jest ich kilku. Wymienię tylko obecnie rektora – Jego Magnificencję prof. Kazimierza Goebła. Za ten rodzaj działalności pracownicy otrzymują wydawnictwa naukowe lub talony, za które mogą takie wydawnictwa – tym razem wybrane przez siebie – zamówić.

Do biblioteki Instytutu Matematyki do roku 1994 przychodziły trzy czasopisma abstraktowe:

1. „Mathematical Reviews” – wydawany w USA od 1940 r. Posiadamy komplet bez kilku indeksów.

2. „Zentralblatt für Mathematik und ihre Grenzgebiete” – wydawany w Niemczech od 1931 r. Posiadamy komplet.

3. „Referativnyj Żurnal (Matematika)” – wydawany w Moskwie. Posiadamy od 1955 r. do 1994 r. Ostatnio dostawaliśmy ten abstrakt z wymiany – najpierw w tradycyjnej formie, a na koniec – za 1994 r. – w formie mikrofilmu.

Bardzo ważną częścią abstraktów są indeksy – cenniejsze, jeśli ukazują się szybko. Wspaniałą pomocą są indeksy kumulujące duże odcinki czasu, ponieważ pozwalają uniknąć żmudnego wertowania indeksów rocznych. Właśnie to, że na indeksy „Referativnego Żurnala” trzeba było czekać latami, spowodowało, że Biblioteka Wydziału Chemii przestała w 1994 r. prenumerować ten tytuł. Nie bez znaczenia był też bardzo szybki wzrost cen czasopism rosyjskich. Gdyby nie zalecane naszym bibliotekom oszczędności, a także coraz mniejsza znajomość języka rosyjskiego wśród młodych użytkowników – prenumerata „Referativnego Żurnala” wcale nie byłaby zbyt dużym wydatkiem. Okazuje się bowiem, że „Chemical Abstracts” nie zamieszczają not bibliograficznych wielu artykułów rosyjskich, lecz podają tylko ich dane bibliograficzne i odsyłają do „Referativnego Żurnala”, uważając widocznie za zbyt duże ich dublowanie.

Dla każdego abstraktu – jak pozwoliłam sobie skrócić nazwę „czasopismo abstraktowe” – wychodzą dwa indeksy: 1) autorski – z którego korzystają poszukujący najnowszych publikacji konkretnego naukowca, a także ci, którzy sięgają do wcześniejszych prac interesujących ich autorów; 2) przedmiotowy – z którego korzystają najczęściej w naszych bibliotekach poszukujący materiałów do prac magisterskich oraz ci, którzy interesują się tym, co w danej dziedzinie ukazało się na świecie. Dotyczy to zwłaszcza młodych pracowników. Ci „wyżej utytułowani” częściej bazują na osobistych kontaktach, nawiązywanych podczas różnych konferencji i zjazdów. Zarówno w abstraktach, jak i bibliografiach załączonych do artykułów naukowych, często cytowane są materiały z różnych konferencji. Poszukiwania ich w celu udostępnienia naszym użytkownikom za pośrednictwem Wypożyczalni Międzybibliotecznej kończą się najczęściej fiaskiem, ponieważ materiały te są w posiadaniu uczestników konkretnego zjazdu i nie są rozpowszechniane przez sieć księgarską. Zawierają one najświeższe wyniki badań, które nie zawsze są publikowane w czasopismach czy monografiach.

Obecnie zarówno niektóre indeksy, jak i cała zawartość abstraktów wychodzi – oprócz tradycyjnej formy – w postaci CD-ROM. Do tego zagadnienia wróć przy końcu mego referatu. Na przykładzie Biblioteki Instytutu Matematyki chciałam wykazać, jak trafnie ujęto w nazwie obecnej sesji, że jesteśmy między tradycją a nowoczesnością. Już od 1977 r. planujemy prenumeratę „Mathematical Reviews” w formie CD-ROM. Sygnalizowano taką potrzebę w ankiecie, która była omawiana na obecnej sesji przez mgr. Henryka Grocholskiego. Biblioteka Instytutu Matematyki posiada drukowane indeksy „Mathematical Reviews” za lata 1940–1959, 1960–1964 i 1965–1972. Zakupiony CD-ROM „MR Index 1940–1979” zajmuje nieporównywalnie wprost małą objętość w stosunku do grubych tomów drukowanych indeksów, a co najważniejsze – znajdowanie po-

szukiwanych pozycji przy pomocy komputera jest o wiele szybsze, zwłaszcza dla osób wprawionych w te czynności.

Biblioteka Wydziału Chemii korzysta również z nowych nośników informacji, prenumerując od 1993 r. „Current Contents” na dyskietkach. „Current Contents” to zbiór spisów treści z 825 tytułów najpoczytniejszych czasopism z zakresu chemii, fizyki i nauk o ziemi. Sprawą oczywistą jest zatem, że – skoro ten tytuł prenumeruje ze względów oszczędnościowych tylko Biblioteka Wydziału Chemii – przychodzi korzystać z niego użytkownicy nie tylko z tego wydziału. Nie jest to dla nich wygodne. Lepiej by było, gdyby mogli korzystać z tych dyskietek poprzez sieć komputerową, ale pociąga to za sobą o wiele większy koszt prenumeraty.

Ze zbiorów omawianej Biblioteki korzystają nie tylko studenci i pracownicy UMCS, lecz także pracownicy AM, AR, placówek PAN, PL i KUL, powodem tego są coraz bardziej rosnące tendencje do zazębiania się takich dziedzin wiedzy, jak chemia, fizyka, biologia i nauki o ziemi, o czym nie muszę nikogo przekonywać. Do podstawowych wydawnictw chętnie wykorzystywanych przez wyżej wymienionych użytkowników Biblioteki Wydziału Chemii zaliczyć trzeba także: „Chemical Abstracts”, „Beilstein: Handbuch der organischen Chemie”, „Gmelin: Handbuch der anorganischen Chemie” (obie pozycje zmieniły tytuły – podobnie jak wiele polskich czasopism – na wersję angielską).

Wydawnictwo, zwane popularnie Beilsteinem, składa się z podstawowego zrzębu, zawierającego dane do 1990 r. i ten jest kompletny w Bibliotece Wydziału Chemii. Potem wydawano uzupełnienia. Obecnie wyszło piąte, którego ani UMCS, ani nikt w Lublinie nie posiada. Tę encyklopedię charakteryzuje duża liczba odsyłaczy do odpowiedniej literatury.

Nieco inny charakter ma ostatnia z wymienionej pozycji zwana Gmelinem. Jest to encyklopedia o pierwiastkach chemicznych i ich związkach – przy czym dane o nich są stale uaktualniane. Informacje o poszczególnych pierwiastkach wydawane są w postaci oddzielnych książek z indeksami.

Również Biblioteka Instytutu Fizyki ma czasopismo abstraktowe – „Physics Abstracts”.

Oczywistą sprawą jest, że jeśli korzystający z abstraktów lub Beilsteina znajdzie interesującą go pozycję, to natychmiast pada pytanie, czy może ją otrzymać w bibliotece. Najczęściej chodzi o czasopismo, więc jeśli nie mamy go u siebie, to sprawdzamy w „Centralnym Katalogu Bieżących Czasopism Zagranicznych w Bibliotekach Polskich” w Wypożyczalni Międzybibliotecznej, gdzie dany tytuł znajduje się w Polsce. Jako krok ku nowoczesności widzę też fakt, że pracownicy sami za pomocą poczty elektronicznej dowiadują się o książki w Bibliotece Narodowej. Gdy otrzymujemy odpowiedź, że poszukiwana przez nas pozycja nie jest notowana w Katalogu Centralnym – wysyłamy jeszcze przez e-mail pytanie o tę książkę do Biblioteki Instytutu Matematycznego PAN w Warszawie, ponie-

waż bywają pozycje, które nie są odnotowane w Katalogu Centralnym, a są w tej Bibliotece. Kserokopie artykułów z czasopism i prac zbiorowych, które znajdują się w tej Centralnej Bibliotece Matematycznej, Biblioteka Instytutu Matematyki zamawia również pocztą elektroniczną.

Moim zdaniem, nie ma co „rozdziierać szat”, że nie stać nas na prenumeratę wielu czasopism. Kompletne katalogi centralne pozwalają szybko się zorientować, gdzie w Polsce znajduje się poszukiwana pozycja. Następnym krokiem będzie, być może, wykorzystanie sieci komputerowych i skanera, aby unowocześnić przesyłanie zamawianych artykułów lub fragmentów prac zbiorowych. Właśnie wystąpiliśmy z powyższą propozycją do Biblioteki Instytutu Matematycznego PAN w Warszawie.

Zainteresowanych poruszonymi przeze mnie zagadnieniami odsyłam do artykułu Izabeli Pawlińskiej *Źródła informacji w matematyce*, zamieszczonym w pozycji: „Systemy informacyjne. Organizacja. Technologia”, Poznań 1994. Można tam znaleźć analizę wydawnictw, a także dokładne omówienie elektronicznych baz danych z matematyki, czyli: MATH – wersja online czasopisma „Zentralblatt fr Mathematik”, powiększonego o cytaty z bieżących raportów i preprintów, które włączane są do bazy jeszcze przed ich wydrukowaniem w tym czasopiśmie; MATHDI – baza poświęcona nauczaniu matematyki; MATHSCI – oferująca w wersji online bezpośredni dostęp do przeglądów i abstraktów z literatury światowej. Dane zawarte w „Mathematical Reviews” i „Current Mathematical Publications” są regularnie uaktualniane i wydawane na dyskach kompaktowych Silver Platter pod nazwą MATHSCI Disc. Na końcu artykułu Izabeli Pawlińskiej umieszczony jest wykaz 49 polskich czasopism matematycznych.

Na zakończenie pragnę podziękować dyrektor Krystynie Bilskiej za cenne wskazówki, jakich udzieliła mi przy przygotowaniu tego materiału.